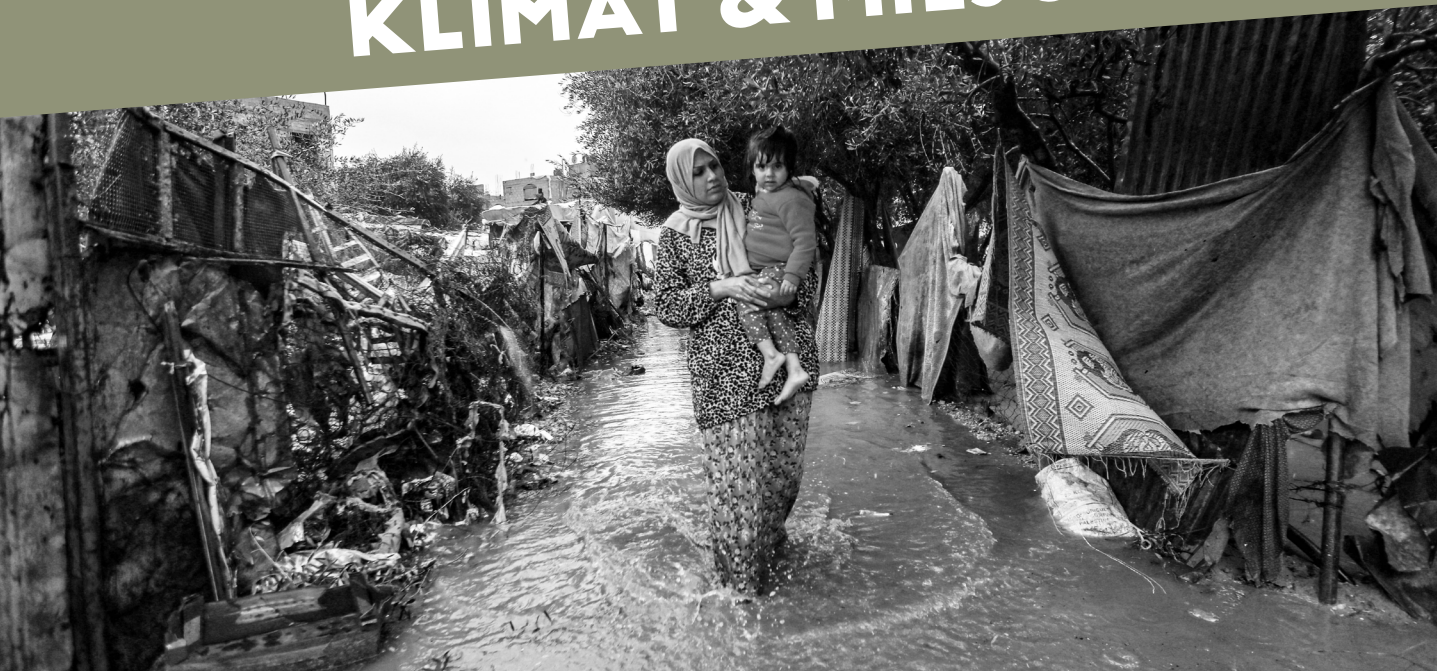

PAL EST INA

KLIMAT & MILJÖ

PALESTINA: KLIMAT OCH MILJÖ

© PALESTINAGRUPPERNA I SVERIGE, 2022

Redaktör och skribent: Johanna Wallin

Tack till: Kerstin Dahlberg, Axel Sandin och Anna Wester

Formgivning: Lina Svensk

Omslag: Mohammed Zaanoun, Activestills

Fotografer:

Activestills: Ahmad Al-Bazz (s.22, s.23, s.28), Anne Paq (s.4, s.16, s.30, s.34, s.41), Keren Manor (s.10), Ryan Rodrick Beiler (s.19, s.24, s.38), Mohammed Zaanoun (s.13), Oren Ziv (s.17, s.42).

Wikimedia Commons: Bessandabbas, CC BY-SA 4.0 (s.32-33), Jacob, CC BY-SA 4.0 (s.21), McKaby, CC BY-SA 4.0 (s.14), Nasser Nawajah, B'Tselem (s.18), Trocaire, CC BY 2.0 (s.35), Zairon, CC BY-SA 4.0 (s.29).

Övriga: Johanna Wallin (s.7), Anna Wester (s.9), Henrik Pelling (s.26)

Illustrationer: Lina Svensk (s.6, 8, 12, 15, 20, 25, 27, 34, 36, 37, 40, 43)

ISBN: 978-91-987504-2-3

Tryck: V-TAB Falkenberg AB

Skriften har beviljats medel från Folke Bernadotteakademiens (FBA:s) stöd till civilsamhället för fred och säkerhet.

Läs mer på: www.fba.se/stod.

Det är Palestinagrupperna i Sverige som ansvarar för innehållet.

Besök oss online på www.palestinagrupperna.se

Innehåll

MILJÖ(O)RÄTTVISA I PALESTINA	5
KLIMATVÄNLIGT FÖRTRYCK.....	11
Vatten.....	12
Mark.....	16
Bosättningar.....	20
Murar.....	22
Jordandalen	24
Gaza.....	26
Östra Jerusalem.....	29
MÖJLIGHETER.....	31
Hållbart jordbruk.....	32
Förnybar energi.....	39
Forskning och aktivism.....	39
Miljö och politik hör ihop.....	42

MILJÖ(R)RÄTTVISA I PALESTINA

“Den israeliska ockupationens påverkan på det palestinska samhällets klimatsårbarhet är så genomgripande att ockupationen i sig själv är en klimatrisk.”

UNDP, FN:s utvecklingsprogram

KLIMATFÖRÄNDRINGAR. förlust av biologisk mångfald, luft- och markföroreningar, utarmning och nedskräpning av världshaven, är globala och gränsöverskridande frågor som påverkar oss alla.

Klimatkrisen drabbar dock olika delar av världen – och människor i dem – på olika sätt. Världens höginkomstländer bär det stora ansvaret för klimatförändringarna – medan människor som lever i fattigdom är mest utsatta för konsekvenserna och har sämst möjligheter att anpassa sig till ett förändrat klimat.

I Mellanöstern talar mycket för att klimatförändringarna kommer att slå mycket hårt mot människor, djur och natur. Klimatet förutspås bli allt torrare och hetare, och belastningen på redan ansträngda naturresurser kommer att öka, med drastiskt försämrade livsvillkor som följd.

Det som brukar kallas Israel-Palestinakonflikten beskrivs sällan som en konflikt om naturresurser, trots att det är en central aspekt. Klimathotet i Palestina förvärras av Israels långvariga militäroccupation, som gör palestinier mer sårbara inför klimatförändringar och miljöförstöring. Ockupationsmaktens kontroll över och exploatering av naturtillgångar, upprepade militära attacker, konfiskering av mark och expansion av bosättningar, utsläpp från industrizoner på ockuperat område och en skriande ojämlik vattenfördelning, har redan så stor negativ miljöpåverkan att det finns allvarliga hot mot ekosystemen både på land och till havs.

Ingenstans är läget så akut som i Gaza. FN varnade redan för ett decennium sedan för att om inte något drastiskt görs, omedelbart, är det snart inte längre möjligt att leva i Gaza. Även på Västbanken är situationen krisartad, särskilt i Jordandalen.

Klimatkrisen drivs av global ojämlikhet. Det är tydligt i Palestina.

Climate vulnerability, klimatsårbarhet, är ett centralt begrepp i diskussioner om klimatet. Förenklat är det ett mått på hur sårbara människor och ekosystem är för klimatrisker.

Ockupationen ökar palestinas sårbarhet

Enligt FN:s organ för utveckling (UNDP) står palestinier inför en rad framtida hot på grund av klimatförändringarna. Bland dem finns en ökad risk för torka och vattenbrist, försämrade mark- och jordbruksförhållanden, minskad skörd och boskapsproduktivitet, som i sin tur förvärrar matosäkerheten. FN:s miljöprogram (UNEP) lägger till ökad risk för översvämningar, värmeböljor, skogsbränder, stormar och andra extrema väderhändelser.

DEN BÖRDIGA HALVMÅNEN

Palestina ligger i den västra delen av 'den bördiga halvmånen', i skärningspunkten mellan tre kontinenter: Europa, Asien och Afrika. Den bördiga halvmånen har fått namn efter sina rika jordar, och brukar ofta kallas civilisationens vagg. Den bördiga halvmånen förses med vatten från floderna Euftrat, Tigris och Nilen, och har varit hem för en mängd olika kulturer, jordbruk och handel under tusentals år. En varierad topografi gav tidigt upphov till en enorm artrikedom, bland annat många endemiska växt- och djurarter.

Milt väder, relativt god tillgång till vatten och näringsrika jordar gjorde det möjligt för människor att gradvis bli bofasta i permanenta samhällen. Den bördiga halvmånen gav upphov till de första tama djuren (getter, åsnor) och odling av vete, korn och linser. Handelsvägar förde områdets naturliga rikedomar in och ut ur den bördiga halvmånen, vilket ledde till ett utbyte av kultur och idéer, och skrift, matematik och religion utvecklades.

1800-talet medförde ett paradigmskifte när imperiets tidsålder tog slut och Europa utvecklade nationalstater, ett koncept som också exporterades till Mellanöstern. Miljöbelastningen på det en gång frodiga och blomstrande området var en bidragande orsak till politiska spänningar, vilket är tydligt än idag. Många av konflikterna i regionen handlar om kontroll över naturtillgångar, klimatförändringar och de försämrade levnadsvillkor de ger upphov till.

När vi pratar om klimatförändringar och miljöfrågor i Sverige tänker nog de flesta i första hand på utsläpp och föroreningar i luft och vatten, förändrade temperaturer och oförutsägbart väder. För att värna om miljön försöker vi återvinna och källsortera, välja energisnåla alternativ, åka kollektivt, flyga mindre och kanske äta mindre kött.

FN definierar **matosäkerhet** som avsaknaden av tillgång till tillräckligt med näringsrik mat för normal tillväxt, utveckling och ett aktivt och hälsosamt liv. Matosäkerhet kan bero på brist på mat och/eller brist på resurser för att skaffa mat.

2 miljoner människor i Palestina hade inte tillgång till tillräckligt näringsrik mat under 2021. 69% av Gazas hushåll är matosäkra, medan motsvarande siffra för Västbanken är 33%.

I Palestina är det omöjligt att förstå miljöproblemen utan att se den kontext i vilken de har uppstått, nämligen ockupationen och den genomgripande inverkan den har på varje del av det palestinska samhället. Genom att kontrollera och exploatera palestinska naturresurser har Israel skapat en ohållbar miljösituation, och försvårar samtidigt palestiniernas möjligheter att arbeta för en hållbar utveckling. Detta förvärrar i sin tur konsekvenserna av stigande temperaturer, öken-spridning och vatten- och markbrist i ett område som ur klimatperspektiv redan är utsatt.

Palestina är ett talande exempel på att fattiga, marginaliserade och förtryckta samhällen bär en oproportionerlig börda och är de mest sårbara inför klimatkrisen.

HUR FÖRÄNDRAS KLIMATET I ISRAEL-PALESTINA?

Enligt FN:s miljöprogram förväntas temperaturen i regionen stiga med 4,8 grader till år 2100. Prognoserna tyder på att temperaturen kommer att ha stigit med 1,6–2,6 grader redan i mitten av seklet. FN:s klimatpanel, IPCC, visar att det globala medelvattenståndet kommer att stiga med 28–101 cm till år 2100. Beroende på framtida klimatpolitik och utsläppsnivåer kan den siffran bli mycket högre. Den genomsnittliga månadsnederbörden förutspås minska med 80 mm till slutet av århundradet. Säsongsbetonade nederbördsmönster kan också förändras.

Ju mer man försöker skala ned klimateffekter till ett specifikt område, desto osäkrare blir prognoserna. Det som redan konstaterats i hela regionen, är att sådant som förutspåddes inträffa först vid seklets slut, till exempel minskning av nederbörd, redan har börjat hända. Stora sjöar och vattendrag har de senaste åren sjunkit till de lägsta nivåerna som uppmätts. Flera öar som tidigare varit dolda under ytan har till exempel dykt upp i Genesarets sjö och det har inte regnat tillräckligt för att fylla på grundvattnet.

KLIMATVÄNLIGT FÖRTRYCK

ISRAEL VILL GÄRNA framställa sig som ett klimatvänligt land – en föregångare på miljöområdet rentav – särskilt vad gäller användning av solenergi och återvinning av vatten. Samtidigt exploateras palestinska naturresurser, miljön i ockuperade områden förstörs genom föroreningar och gemensamma vattentillgångar utarmas. Och: krigföring är på intet sätt en miljövänlig verksamhet.

De åtaganden Israel gjort på miljöområdet är i själva verket ganska blygsamma och lägger stort fokus på ekonomiskt fördelaktiga förändringar, som till exempel ökad användning av gas som ersättare för kol och olja. Dessutom nämns inte det palestinska området alls i klimatsatsningarna, trots att Israel som ockupationsmakt har ansvar för den ockuperade befolkningen – och i nuläget kontrollerar palestinska naturtillgångar.

Greenwashing är ett begrepp för när företag, organisationer eller myndigheter skapar en bild av att de är miljövänliga samtidigt som de åtgärder de lyfter fram är verkningslösa eller obetydliga i jämförelse med de negativa effekter verksamheten har på miljön och samhället.

Grön kolonialism innebär att den nödvändiga klimatomställningen används som argument för att driva på ytterligare exploatering av urfolks eller ockuperade områdets naturresurser.

Vatten

Frågan om hur Israel, Syrien och Jordanien skulle dela på vattnet i Jordanfloden och Yarmoukfloden anses ha varit en av de faktorer som ledde fram till Sexdagarskriget 1967, när Israel förutom Västbanken och Golanhöjderna även ockuperade Gaza, Östra Jerusalem och (fram till 1982) Sinaihalvön. Detta innebar inte bara att Israel fyrdubblade sitt territorium – det fördubblade också sina vattenreserver. Bland annat tog Israel kontroll över källflödena till Genesarets sjö och Jordanfloden, liksom de viktiga grundvattenkällorna, så kallade akviferer, på Västbanken. Vatten förklarades vara en fråga om nationell säkerhet för Israel, och vattnet på palestinskt område skulle nu även räcka till en ockupationsmakt med ett vattenkrävande jordbruk, en växande industri och en växande befolkning. Det infördes drastiska restriktioner för palestiniers möjligheter att borra brunnar, dra vattenledning och bevattna fält.

Trots att det enligt internationell rätt inte är tillåtet för en ockupationsmakt att exploatera ett ockuperat område, kontrollerar Israel än idag cirka 80 % av vattnet på Västbanken och använder olika metoder för att förhindra palestinernas tillgång. När man tittar på en karta över vattenresurserna och jämför med en karta över murens dragning och bosättningarnas placering, upptäcker man att merparten av de viktiga

grundvattenkällorna på Västbanken hamnat under israelisk kontroll. Bosättningarna är ofta byggda på vattenrika platser och muren har gjort att viktiga källor skurits av från palestinska byar. Det är svårt för palestinerna att utveckla jordbruket och industrin och vattenbristen påverkar också deras livskvalitet och hälsa. Israels kontroll över vattnet har dessutom gjort palestinier ännu mer beroende av ockupationsmakten.

Palestinier förbrukar ungefär 70 liter vatten om dagen, och israeler ungefär 300 liter, alltså fyra gånger så mycket. I vissa områden tvingas palestinerna klara sig på så lite som 20 liter om dagen, vilket Världshälsoorganisationen klassar som ett minimum i katastrofsituationer. Värst drabbade är de fattigaste, som tvingas lägga störst andel av sin inkomst på vatten.

NATURGAS SOM MAKTMEDEL

Den mesta energin i Israel kommer från fossila bränslen. Efterfrågan på primärenergi är betydligt högre än den inhemska produktionen, vilket har gjort landet beroende av import av kol och olja. Israel har som ambition att fasa ut användningen av kol helt och satsar stort på utvinning av naturgas.

2009 och 2010 upptäcktes två naturgasfält utanför kusten och sammantaget var det ett av världens största fynd av naturgas. För Israel innebär kontroll över fyndigheterna att landet inte bara kan bli självförsörjande på gas, det kan också exportera energi eftersom mängden gas överstiger Israels behov i många år framåt.

Kritiker inom miljörelsen i Israel menar att staten utnyttjar övergången till gas för att framställa sig som mer miljövänlig. Visserligen minskar Israels koldioxidutsläpp, men naturgas är fortfarande ett fossilt bränsle. 2019 publicerades ett öppet brev undertecknat av mer än hundra israeliska forskare, inklusive flera nobelpristagare, där regeringen uppmanades att avbryta sina planer på att bygga fler gasbaserade kraftverk och istället satsa på förnybar energi.

Ett sätt att exportera naturgas är i form av elektricitet. 2021 undertecknade Cypern, Grekland och Israel ett första avtal om att bygga världens största och djupaste under-vattensströmkabel som ska ansluta de tre medelhavsländernas elnät. EuroAsia Interconnector ska vara färdigställd 2024 och stöds av EU. Enligt Europakommissionen ökar projektet energiförsörjningstryggheten i hela EU. I EuroAsia Interconnector ingår bosättningarna på palestinskt ockuperat område.

Israel nekar dessutom palestinier tillgång till naturgasreserver utanför Gazas kust och utnyttjar de resurserna helt för eget bruk. Samtidigt lider två miljoner palestinier i Gaza av akut elbrist, som orsakas av Israels vägran att upptylla sina skyldigheter som ockupationsmakt.

Människor på landsbygden saknar ofta koppling till vattennätet och är beroende av tankvatten för att uppfylla sina grundläggande behov. De betalar upp till 400 % mer för varje liter än de som är anslutna till vattennätet.

EU och FN uppskattar att minst 95 % av vattnet i Gaza är olämpligt för mänsklig konsumtion. Att sjukdomar och epidemier hittills har kunnat undvikas i såpass hög grad beror framför allt på att gazaborna köper vatten, men det innebär ytterligare en belastning på många familjers redan hårt pressade ekonomi.

Ekologiskt fotavtryck är ett mått på hur mycket yta av biologiskt produktiv mark och vatten en individ, befolkning eller verksamhet kräver för att producera alla resurser den förbrukar och för att absorbera avfallet den genererar.

Israels ekologiska fotavtryck per capita är 6,9 gånger större än Palestinas. Israel hamnar på plats 32 i världen, medan Palestinas ekologiska fotavtryck är det elfte lägsta i världen.

Bara en femtedel av palestinsk jordbruksmark är bevattnad. Bönder hindras inte bara från att gräva nya brunnar för att bevattna sina åkrar utan också från att reparera befintliga. Brunnar som grävts utan tillstånd förstörs av den israeliska armén. Otillräcklig vattenförsörjning bidrar till markförstöring och ökenspridning. Samtidigt har Palestina en av de snabbast växande befolkningarna i världen, vilket gör att efterfrågan på vatten bara ökar.

Det borde vara en gemensam angelägenhet att grundvattenreservoarerna skyddas och att vattnet används på ett hållbart och ansvarsfullt

sätt. Men tyvärr är det idag precis tvärtom. Jordanfloden, som tidigare var en av de viktigaste vattenresurserna i området, håller på att torka ut, förorenas och förstöras. Avloppsvatten släpps ut från israeliska bosättningar och rinner ned i palestinska byar och förorenar vattentäkter. Den orättvisa – och för palestinierna otillräckliga – vattenfördelningen är en daglig påminnelse om de maktförhållanden som råder. Klimatproblem som frekvent torka och avdunstning av regnvatten ökar klyftan mellan tillgång och efterfrågan på vatten.

Mark

Marken är central i den palestinska identiteten och kulturen. Relationen till marken överförs från generation till generation, i berättelser, sånger och i det praktiska brukandet av jorden. Här lärde sig människor för flera tusen år sedan hur man anpassar sig efter rådande mark- och väderförhållanden. Det odlades grödor som kunde överleva i gassande sol och med bara en och annan regnskur som bevattning. Med åren utvecklades tåliga kulturarvssorter, baladi (från arabiskans balad, land), anpassade till Palestinas klimat.

I Palestina odlas bland annat oliver, citrusfrukter, spannmål och grönsaker, till största del i ett småskaligt jordbruk inriktat på familjeförsörjning och matsäkerhet. Ungefär två tredjedelar av Palestinas bönder odlar grönsaker och frukter medan en tredjedel sysslar med djurhållning eller en blandning av båda.

Olika grödor har traditionellt representerat olika regioner i Palestina. Fram till för ungefär trettio år sedan avspeglades säsongerna tydligt på lokala marknader, i vilka frukter och grönsaker som fanns tillgängliga. Idag har massproducerade israeliska varor översvämmat marknaderna. Den inhemska jordbruksproduktionen ersätts i snabb takt av import från Israel, vars andrahandsorterade varor säljs till jämförelsevis låga priser. Många inhemska grödor har utrotats eller riskerar att försvinna, vilket får konsekvenser för det lokala ekosystemet.

Palestinas statistiska centralbyrå uppgav redan 2010 att den areal som används för jordbruk på Västbanken och i Gaza sjunkit från 240 000 hektar till 183 000 hektar på tjugo år. Palestinska bönder får allt svårare att odla jorden, skörda sina produkter och sedan sälja dem. Skador på marken och minskad biologisk mångfald blir konsekvensen av att

kemikalier används i högre utsträckning för att maximera skördarna. Jordbrukare och herdar hindras från att nå sina marker genom muren, vägspärrar, militära zoner och snåriga tillståndssystem. När marken står obrukad tas den över av den israeliska staten och ersätts med israeliska bosättningar, murar, vägar, fabriker och militärområden.

Dagens unga ser inte jordbruket som samma självklara framtid som tidigare generationer. Det är inget unikt för Palestina, men här är inte urbanisering och modernisering den enda förklaringen.

Att odlings- och betesmarker försvinner är inte bara en stor förlust för dem som i många generationer nyttjat dem. Det är också ett uttryck för den kamp som pågår om varje centimeter av landet Palestina.

OLIVTRÄDET

Det långlivade, torktåliga olivträdet är kanske den starkaste symbolen för palestinsk identitet, kultur och historia. Olivträdet har odlats i tusentals år i Palestina och olivskörden spelar en stor roll i jordbruksekonomin. Uppåt 100 000 familjer tjänar sitt levebröd genom att odla oliver. Många odlar också grönsaker och frukter i olivlundarna för att kunna skörda under hela året.

Sedan 1967 har Israel konfiskerat drygt en miljon palestinska olivträd och fruktträd. Palestinska bönder hindras från att nå sina olivodlingar och lever också med risken att bli attackerade av bosättare eller få träden nedhuggna eller uppeldade. Nya militärorder om konfiskering av palestinsk mark brukar komma i samband med olivskörden under hösten, särskilt i områden som är belägna i närheten av israeliska bosättningar och utposter.

Trots att palestinierna har internationell rätt på sin sida, skyddas inte olivodlarna av det internationella samfundet. Istället är det internationella och israeliska solidaritetsorganisationer som tillsammans med palestinier driver kampanjer för att skydda olivträden från att förstöras och för att nyplantera där det redan skett. Varje år under olivskörden åker aktivister till Västbanken för att fungera som skydd mot bosättarnas attacker.

Bosättningar

På så gott som varje bördig bergstopp på Västbanken ligger en israelisk bosättning. 2021 bodde drygt 647 000 israeler i bosättningar på Västbanken, inklusive Östra Jerusalem, i cirka 170 bosättningar och drygt 130 utposter. Hela vägsystem är reserverade för israeliska bosättare.

Bosättningarna tar inte bara enorma arealer palestinsk mark i anspråk, de leder också till allvarliga miljö- och hälsoproblem. Avfall från bosättningarna dumpas och orenat avloppsvatten rinner ned till palestinska byar och åkrar. I de industrizoner som Israel byggt i anslutning till bosättningarna ges ekonomiska incitament som skattelättnader och subventioner för att israeliska och internationella företag ska välja att etablera sig där. Israels miljöbestämmelser tillämpas också mindre rigoröst i industrizonerna.

Baselkonventionen om kontroll av gränsöverskridande förtlyttningar av farligt avfall och bortskaffande av farligt avfall. föreskriver att farligt avfall ska behandlas så nära platsen där det genereras som möjligt.

Gränsöverskridande förtlyttning av avfall ska minimeras och farligt avfall ska endast exporteras till länder som har möjlighet att hantera det på ett miljöanpassat sätt och först efter att det mottagande landet har fått detaljerad information om avfallet och har gett skriftligt medgivande till att ta emot det.

Den israeliska människorättsorganisationen B'Tselem har dokumenterat femton avfallsanläggningar i bosättningarnas industrizoner, som till största delen behandlar avfall som transporteras från Israel. Sex anläggningar hanterar farligt avfall som kräver speciella processer och myndighetstillsyn, till exempel avloppsslam, smittsamt och toxiskt medicinskt avfall, oljor, lösningsmedel, metaller, elektroniskt avfall och batterier. Allt detta innehåller ämnen som utgör ett allvarligt hot mot människor och naturresurser i det palestinska ockuperade området. Anläggningarna är inte skyldiga att rapportera om mängden avfall de behandlar, de faror som verksamheten innebär eller vilka åtgärder de vidtar för att förhindra eller minska riskerna.

Männikorättsorganisationen Human Rights Watch rapporterar att hundratals palestinska barn, hälften av dem under 16 år, arbetar i bosättningarna för att hjälpa sina föräldrar med försörjningen. Många gånger får de utföra farliga arbetsuppgifter med kemikalier, maskiner och på höga höjder. De arbetar långa dagar, saknar försäkringar och lönerna är långt under den israeliska minimilönen.

Det våld och de trakasserier som palestinier möter från bosättare har också miljökonsekvenser. Nedhuggna träd, olivlundar som sätts i brand, skördar som förstörs, vatten som avsiktligt förorenas eller jordbrukare som hindras att nå sina marker, är vardagsföreteelser på Västbanken.

Murar

Över hela Västbanken slingrar den sig fram, kors och tvärs genom städer, byar och odlingsmarker. På vissa ställen är det en sex till åtta meter hög mur i betong, på andra ställen är den ett stängsel med vakt-torn och militära patrullvägar.

Israels mur på Västbanken är till största delen byggd på palestinsk mark. Det var därför Internationella domstolen i Haag redan 2004 i ett rådgivande yttrande förklarade att muren bryter mot internationell rätt. Men trots krav på att muren skulle rivas, är den nu nästan helt färdigbyggd, 750 kilometer lång. Den har allvarliga ekonomiska och mänskliga konsekvenser – och miljömässiga. Muren och tillhörande infrastruktur innebär inte bara ett drastiskt ingrepp i landskapet, den har också dragits så att Israel får kontroll över bördig mark och vatten-resurser i det ockuperade området. Vilket innebär att palestinier inte har det.

Israel har nyligen färdigställt en 65 kilometer lång mur vid gränsen till Gaza, som orsakat omfattande skador på känsliga livsmiljöer och jordbruksmark. Muren, utrustad med radarsystem och sensorer, går långt under och ovan jord, och ut i havet.

ÄNDLIGA RESURSER

Israel beslagtar mer än vatten och bördig mark i det ockuperade palestinska området. Majoriteten av alla stenbrott på Västbanken administreras av israeliska operatörer, särskilt i område C, vilket genererar vinster för israeliska och multinationella företag och gynnar den israeliska byggmarknaden. Världsbanken beräknar att de uteblivna intäkterna uppgår till drygt 3 miljarder dollar per år, ungefär en tredjedel av Palestinas BNP. Alla stenbrott i område C beräknas vara uttömda 2048.

Direkt efter att ockupationen inleddes 1967 började Israel gräva efter mineraler på Västbanken och förlade successivt en stor del av sin gruv- och stenbrytningsverksamhet dit. Med den stora ökningen av illegala bosättningar på Västbanken på 1990-talet ökade efterfrågan på råmaterial till byggnation av bosättningarna.

Israel har inte utfärdat eller förnyat några tillstånd för palestinier att bedriva stenbrytning i C-området på många år. De få palestinska aktörer som är verksamma inom gruvindustrin behöver konkurrera med israeliska företag, som till skillnad från de palestinska kan använda motorvägar som är förbehållna israeler, slipper stanna i vägspärrar och lasta om till nya fordon med tillstånd att köra in i Israel, och behöver inte betala exportavgifter.

Jordandalen

I ett torrt ökenlandskap står rader med hundratals välmående träd, solcellspaneler och grönsaksodlingar. En israelisk bosättning som frodas bredvid palestinska byar som saknar precis allt. Så ser det ut i hela Jordandalen.

Jordandalen utgör en tredjedel av Västbanken och är till 95 % klassad som område C, vilket innebär att palestinier inte har rätt att bygga vare sig bostäder, skolor, sjukhus eller solcellsanläggningar där. Innan ockupationen inleddes 1967 bodde runt 260 000 palestinier i Jordandalen och området var viktigt för odling av frukt och grönt för inhemskt bruk och för export, bland annat till Jordanien. I dag bor bara cirka 64 000 palestinier kvar i Jordandalen. Drygt hälften av Jordandalens yta är israeliskt militärområde och jordbrukarna får på många ställen inte komma till sina marker. Det finns omkring 40 israeliska bosättningar, som främst används för odling men på senare tid har också flera fabriker byggts i bosättningarna.

Vatten är det stora samtalsämnet i Jordandalen. 85 % av vattnet kontrolleras av Israel och palestinier tvingas köpa vatten dyrt från israeliska företag, trots att vattenkällorna ligger på deras egna marker. Naturliga dammar där vatten samlas är nu förgiftade av bosättningsarnas avlopp och utsläpp.

Det är inte bara vattensituationen som är ohållbar för palestinier i Jordandalen. Odlings- och betesmarker förvandlas till stängda militär-områden, naturreservat eller nationalparker där palestinier inte får odla eller låta sina djur beta.

Ur ett miljöperspektiv låter ju naturreservat och nationalparker som något bra, att man skyddar naturen från mänskliga ingrepp. Men att upprätta naturskyddsområden har på många håll i världen använts som en kolonial strategi för att beslagta mark från lokalbefolkningar. Det är också Israels främsta syfte, menar människorättsorganisationen B'Tselem. Nationalparker och naturreservat förbinder bosättningar med varandra och hindrar palestinsk användning av ockuperad mark. Ibland privatiseras de naturskyddade områdena och nationalistiska organisationer blir ägare.

Parallellt har naturområden på Västbanken förstörts för att ge plats åt bosättningar och vägar som förbinder dem med varandra. Ett exempel är Abu Ghnaim, ett stort grönområde strax utanför Betlehem. Det konfiskerades på 1990-talet av Israel för att göra plats för bosättningen Har Homa och bland annat höggs runt 60 000 pinjetråd ned. Abu Ghnaim var tidigare en oas för biologisk mångfald på Västbanken, flera typer av växter var beroende av dess ekosystem. I och med konfiskeringen av Abu Ghneim försvann flera växtarter och djur som fåglar och ödlor hotades när skogen försvann.

I skrifterna **Palestina: Ockupation** och **Palestina: Motstånd** hittar du mer fakta om situationen i Palestina!

Gaza

Gaza är en smal kustremsa utmed Medelhavet där drygt 2 miljoner palestinier bor. Det är ett av världens mest tätbefolkade områden. Gazas invånare lever i praktiken i ett utomhusfängelse på grund av Israels restriktioner, som stoppar in- och utförsel av både människor och material och som förvärras ytterligare av Egyptens gränsrestriktioner. Det är också ett fängelse som regelbundet utsätts för militära anfall. Den mest grundläggande livsuppehållande infrastrukturen, såsom tillgång till rent vatten, näringsrik mat, hälsovård och kontinuerlig elektricitet, är ständigt hotad.

Israels blockad, som inleddes 2007 efter Hamas övertagande av styret i Gaza, har bland annat lett till att WASH-infrastruktur (vatten, sanitet och hygien) som förstörts under Israels storskaliga militära

Internationell rätt föreskriver att en ockupationsmakt inte får utarma lokala resurser till förmån för sin egen ekonomiska utveckling.

Det är inte helt förbjudet för en ockupationsmakt att använda det ockuperade områdets naturresurser, men ockupanten måste skydda och förvalta dem i enlighet med reglerna för nyttjanderätt. Detta betyder att ockupationsmakten är förbjuden att exploatera naturtillgångar på ett sätt som undergräver dem eller gynnar ockupationsmaktens ekonomi och nationella intressen.

attacker 2008–2009, 2014 och 2021 inte har kunnat repareras. Israels attacker mot Gaza har också haft stor direkt miljöpåverkan, utöver den humanitära katastrof de orsakat. Avsiktliga attacker mot känslig infrastruktur har gett omfattande miljöskador och föroreningar, och förstört åkrar, växthus, brunnar och bevattningsanläggningar. Det hotar både jordbrukares försörjning och befolkningens livsmedels-säkerhet generellt.

Det största problemet i Gaza är inte den materiella förödelsen i sig, utan att den gör det omöjligt att arbeta långsiktigt för att förbättra tillvaron. Alla resurser måste gå till katastrofbistånd och återuppbyggnad. Det blir allt svårare att övertyga givarländerna att satsa på infrastrukturprojekt när de riskerar att snart bombas sönder igen.

Vattensituationen i Gaza har alltid varit ansträngd på grund av det torra ökenklimatet och den överbefolkning som framförallt är resultatet av flyktingkatastrofen, Al Nakba, i samband med Israels bildande 1948. Samtliga palestinska byar i södra Israel tömdes då på sin befolkning och de allra flesta flydde till Gaza där flyktingarna och deras ättlingar fortfarande är kvar.

Trots att det redan pumpas upp alltför mycket vatten ur Gazas brunnar finns det inte tillräckligt för att möta befolkningens mest grundläggande behov. Vattnet är dessutom förorenat av avloppsvatten och saltnivåerna ligger långt över rekommendationerna för tjänligt dricksvatten. Bara några få procent av vattnet anses vara säkert att dricka, och inom några år kan hela grundvattenreservoaren vara så förorenad att den inte längre går att använda. En dryg fjärdedel av alla sjukdomar i Gaza orsakas av otjänligt vatten och en dryg tiondel av barnadödligheten är kopplad till förorenat vatten.

Fiske är en viktig men osäker inkomstkälla i Gaza. Israel tillåter inte fiske längre ut från kusten än 3-6 sjömil, trots att Osloavtalet som undertecknades på 1990-talet föreskrev att Gazas territorialvatten skulle sträcka sig 20 sjömil. Under vissa perioder kan fiske tillåtas upp till 9 sjömil ut men de fiskrika vattnen finns längre bort. Gazabornas fiskebåtar beskjuts av den israeliska marinens patrullbåtar om de kommer för långt från kusten, utrustning beslagtogs och flera fiskare har dödats. Den nuvarande fiskezonen är snart utfiskad och fisket hotas också av föroreningar i havsvattnet.

Gazaborna är förbjudna att använda marken invid muren som Israel byggt, vilket innebär att de saknar tillgång till en femtedel av Gazas åkermark. Vattensituationen och restriktioner för import och export får också stora konsekvenser för jordbruket.

Att farliga kemikalier använts under Israels offensiver är också väldokumenterat och har bland annat framförts som bevis till den Internationella brottmålsdomstolen, som utreder om krigsbrott begåtts under militära attacker mot Gaza.

Östra Jerusalem

I Östra Jerusalem, av palestinier betraktad som huvudstad men under israelisk kontroll, leder myndigheternas systematiska diskriminering till allvarliga miljöproblem.

De palestinska stadsdelarna är överbefolkade och trångbodda. Det är nästintill omöjligt för palestinier att få byggtillstånd i Östra Jerusalem och staden bygger heller inga nya bostadsområden åt palestinier, vilket gör att de inte har något annat val än att bygga utan tillstånd. Hela stadsdelar saknar anslutning till avlopps- och vattenledningssystemet. Sopcontainrar svämmar över. Följden har blivit en förslumning av Östra Jerusalem och växande sociala, ekonomiska och miljömässiga problem.

Diskrimineringen har ett tydligt politiskt syfte, och är ett av flera sätt som den israeliska staten driver bort den palestinska befolkningen i Jerusalem.

MÖJLIGHETER

KLIMATHOTET GÖR samarbeten över nationsgränser än mer nödvändiga. I Israels och Palestinas fall skulle områdets gemensamma naturtillgångar kunna vara något att bygga fred kring.

Klimat- och miljöområdet gör det tydligt att landgränser är ganska obetydliga i det stora hela. Människorna och djurlivet i Israel och Palestina är beroende av samma naturresurser. Föreningar bryr sig inte om linjer på en karta och grundvattenflöden stannar inte vid murar. Det avloppsvatten som släpps ut i Gaza sköljer upp på Tel Avivs stränder och epidemier till följd av den ohållbara vatten- och sanitetssituationen för palestinier riskerar att drabba alla som bor där.

I takt med att befolkningen i regionen ökar, klimatet förändras och naturresurserna blir än mer begränsade kommer frågor om hållbarhet och miljöskydd att bli allt angelägnare, både i Israel och i Palestina. Det finns en överhängande fara för att Israels grepp om det ockuperade området kommer att hårdna och överutnyttjandet av palestinska naturtillgångar att öka.

Å andra sidan, ur ett mer positivt perspektiv: det borde bli allt mer angeläget för det internationella samfundet att se till att de enorma utmaningar som klimatförändringarna innebär, hanteras på ett mer hållbart sätt än vad som är fallet idag. Klimat- och miljöfrågor ligger högt på agendan, unga människor organiserar sig världen över och kräver att regeringar och internationella organ tar till kraftfulla åtgärder.

Många insatser görs redan i Palestina, som ger hopp. I ett samhälle under ockupation, som inte har möjlighet att bygga upp hållbara samhällsfunktioner, är det framförallt eldsjälar och frivilligorganisationer som löser många problem. Så även på klimat- och miljöområdet. Flera palestinska civilsamhällsorganisationer forskar, utbildar om och driver projekt för att bevara Palestinas natur och hantera konsekvenserna av klimatförändringarna. Det finns också israeliska organisationer som arbetar för att hitta lösningar på gemensamma klimatutmaningar och för att uppmärksamma de miljöhot som ockupationen innebär. Här möter du några av dem.

Hållbart jordbruk

Jordbruket, som så starkt präglar palestinsk kultur, språk och berättelser, hotas av både klimatförändringar, begränsad tillgång till vatten, rörelserestriktioner, bosättningsarnas expansion och den israeliska statens konfiskering av mark, och multinationella jordbruksföretag.

En växande motrörelse hittar sätt att stärka de ekosystem som överexploatering har ansträngt till bristningsgränsen. Ekologiska jordbruksmetoder, permakultur, förnyelsebar energi, trädplantering, biodling, fröbanker och återanvändning av regnvatten är några strategier för att bevara och stärka biologisk mångfald och vattenkällor.

Att så ett frö - en motståndshandling

Kampen om Palestinas naturtillgångar gäller också dess fröer. Den mångfald av inhemska fröer som en gång fanns har till stor del bytts mot inköpta, och inte sällan genmodifierade, hybridsorter. Att odla, ta tillvara och sprida kunskap om traditionella grödor, blir därmed en viktig motståndshandling.

Det pågår olika initiativ för att rädda Palestinas kulturarvsgrödor från utrotning. Den fröbank som [Palestinian Union of Agricultural Work Committees](#) (PUAWC) byggt upp, är ett exempel. I byn Battir, som togs upp på Unescos världsarvslista 2014, finns också ett lokalt fröbibliotek och i byns uråldriga terrasser odlas kulturarvssorter. Dessa

är inte genmodifierade, kan sparas och återanvändas år efter år och är viktiga både för hälsan och för den biologiska mångfalden. Att odla kulturarvssorter erbjuder också ett alternativ till ett globalt industrijordbruk som kräver att bönder köper nya frön varje år.

Ekologiskt och rättvist

Flera palestinska organisationer jobbar med att stärka landsbygden och särskilt de mest marginaliserade samhällena genom satsningar på ekologiskt jordbruk och rättvisemärkt handel. Vissa bygger upp takodlingar i flyktinglägren för att skapa frukt- och grönsaksträdgårdar som ökar matsäkerheten för fattiga familjer. Andra stödjer jordbrukskooperativ och skapar möjligheter för bönder att producera sina varor på ett miljömässigt och ekonomiskt hållbart sätt.

Hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Svenska **We Effect** är en av de internationella organisationer som stödjer palestinska jordbrukskooperativ, bland annat i samarbete med **Palestinian Agricultural Development Association** (PARC) och **Palestinian Hydrology Group** (PHG). Kooperativens medlemmar får utbildning i allt från miljövänliga metoder till affärsutveckling. Stora satsningar görs också för att öka kvinnors deltagande i kooperativen.

PARC stödjer bland annat bondekooperativ på Västbanken som producerar ekologisk olivolja. Oliverna pressas i gemensamt ägda olivpressar och PARC sköter kvalitetskontroll, marknadsföring och export till utlandet. I Sverige säljs oljan genom organisationen **Jord & Frihet**.

Gårdar och center på Västbanken och i Gaza fungerar som modeller för permakultur och ekologisk odling. Marda och Farkha är två exem-

pel, där praktisk tillämpning i verksamheten kombineras med utbildningar i hållbara jordbruksmetoder, avfalls- och vattenåtervinning.

Palestinian Agroecology Forum (PAF) drivs av volontärer och vill sprida ekologiskt jordbruk i Palestina. PAF ordnar aktiviteter för att bevara naturtillgångar, återuppliva uttorkade vattenkällor, öka den biologiska mångfalden och stödja bönder som vill odla ekologiskt. PAF bygger också en databas över ekologiskt drivna jordbruk, för att underlätta kunskapsutbyte och direktköp av produkter.

Rättvis handel är ett koncept som ökar stort i Palestina. **Palestine Fair Trade Association** (PFTA) är det största producentförbundet för rättvis handel, med medlemmar över hela Västbanken som ingår i kollektiv och kooperativ. **Canaan Fair Trade**, som har sitt säte i byn Burqin utanför Jenin, har över 2000 småskaliga odlare i sitt nätverk som producerar olivolja, oliver, mandlar och spannmålssorter som freekeh och maftoul. Allt ekologiskt och rättvisemärkt. Canaan marknadsför varorna i Palestina och till en växande internationell marknad och har också etablerat ett forskningsinstitut och stipendier för att främja ekologisk odling.

DET OCKUPERADE PALESTINSKA OMRÅDET

Det ockuperade palestinska området består av **Västbanken, Gaza** och **Östra Jerusalem**. Västbanken är sedan 1990-talet indelad i tre administrativa områden: **A, B** och **C**. Den palestinska myndigheten har bara kontroll över område A och även där kan Israel kan gå in med militär.

Du kan läsa mer om allt det här i skriften **Palestina: Ockupation!**

Vattenåtervinning

I Jenindistriktet på norra Västbanken finns rester av antika bevattningsakvedukter överallt i de bördiga markerna. Jordbruket är den huvudsakliga inkomstkällan för de flesta invånare och här finns ett rikt utbud av lokalt odlade grönsaker. Tillgång till vatten är avgörande, och en allt större utmaning. Bosättningarnas expansion och Israels kontroll över palestinska källor gör att många tvingas köpa vatten från israeliska företag.

På **Mahmiyat.ps** presenteras palestinska djur- och växtarter, naturområden och miljöprojekt, tillsammans med interaktiva kartor och tips på ekoturism.

Anera är en av de organisationer som arbetar med att rena avloppsvatten och återanvända det i bevattning av åkrar och fruktträd. I Jenin har Anera byggt ett vattenrenings- och distributionsnät som bevattnar 700 hektar jordbruksmark och återvinner 16 miljoner liter vatten årligen. Anera har också skapat ett kooperativ för att säkerställa att renat avloppsvatten delas på ett rättvist och effektivt sätt mellan bönderna i området.

I Gaza, där grundvattnet och marken förorenas av avloppsvatten, tungmetaller, giftiga kemikalier och saltvatten, etablerar Anera hydroponiska odling, som inte behöver jord utan växterna odlas i vatten, grus, kokosnötskal eller mineralet vermikulit. Vatten kan renas till en lägre kostnad än jord och i hydroponisk odling är vattenåtgången 80-90 procent lägre än i traditionellt jordbruk. Hydroponiska växthus och trädgårdar kan byggas på små ytor, som hustak och andra icke-odlingsbara områden.

En mångfald av rötter i jorden

Agroforestry, eller skogsjordbruk på svenska, är ett samlingsnamn för system där träd integreras i odlingar och betesmarker. I Palestina kan skogsjordbruk och integrering av andra fleråriga växter i odlingarna vara ett sätt att återställa markens vitalitet och förbättra livsmedels- och vattensäkerheten, med effekter som sträcker sig långt in i framtiden.

Träd och andra perenna (fleråriga) växter bidrar till större mångfald och ger möjlighet att diversifiera jordbruket genom att blanda flera olika slags grödor. Agroforestry skyddar också mot effekterna av kraftig nederbörd, översvämningar och stormar. Trädens rötter fångar upp näring och fukt i marken, förbättrar mikroklimatet och kan skydda mot jorderosion. Perenna växter investerar i sin närmiljö och bildar ömsesidigt fördelaktiga relationer med andra organismer i ekosystemet. Träd binder atmosfäriskt kväve, vilket i Palestinas relativt statiska jordar är avgörande för markens hälsa. Genom plantering av kvävefixerande trädarter kan jordkvaliteten förbättras på ett miljömässigt hållbart sätt, och behovet av andra gödningsmedel minskar eller försvinner helt.

Initiativet **Trees for Life** som drivs av **Palestine Fair Trade Association** (PFTA), planterar tusentals oliv- och mandelträd varje år. För att öka den biologiska mångfalden förser Trees for Life också familjer på landsbygden med perenna grödor som sumak, johannesbröd, inhemska vindruvssorter och fikon.

Förnybar energi

I Palestina behöver en stor del av energin importeras till höga priser, vilket lägger en tung ekonomisk börda på fattiga och marginaliserade samhällen. Elförsörjningen är inte tillräcklig eller tillförlitlig, varken i Gaza – där strömavbrott sker dagligen, ibland under halva dygnet – eller på Västbanken. Flera småskaliga, lokala projekt pågår för att öka användningen av förnybar energi, främst solenergi, för att täcka människors och jordbrukets grundläggande behov.

Forskning och aktivism

Institutet för biodiversitet och hållbarhet (PIBS) vid Betlehems universitet är en föregångare vad gäller forskning, utbildning och praktisk tillämpning inom miljöområdet. **Palestinas naturhistoriska museum** (PMNH) är numera också en del av Betlehems universitet. Utöver universitetskurser och forskning drivs botaniska trädgårdar och projekt för att bevara djur- och växtarter, främja permakultur och skapa gemenskapsträdgårdar.

Flera andra palestinska universitet lägger fokus på klimat- och miljöfrågor, både i utbudet av utbildningar och genom att främja hållbarhet i verksamheten. **Palestinas Polytekniska universitet** och **Al Quds-universitetet** ingår i ett samarbete mellan åtta universitet, som med stöd av EU skapat ett gemensamt masterprogram i förnybar och hållbar energi (Jamila). Vid **Arab American University** finns ett center för studier av klimatförändringar, miljövetenskap och miljöteknik som tillhandahåller tjänster och förser lokalsamhället och myndigheter med information genom forskning och datainsamling. En väderstation har också nyligen etablerats vid universitetet, som förutom väderprognoser ska bistå lokala bönder och berörda departementet med information om markförhållanden och växtsjukdomar.

Birzeit University rankades 2020 som det mest hållbara universitetet i Palestina och det tionde mest hållbara i arabvärlden vad gäller att minska sitt koldioxidavtryck och integrera miljövänliga metoder i utbildning och långsiktiga strategier. Birzeit har haft ett hållbarhetsfokus i utformningen av campus, som införlivar öppna grönområden och solpaneler. En solkraftsstation är under uppbyggnad, som kommer att tillgodose hälften av universitetets energibehov. Birzeit University

har inrättat ett masterprogram i förnybar energihantering, ett masterprogram i vatten- och miljöteknik och genomför årligen konferenser och workshops om klimat och hållbarhet.

Miljöcentret **Environmental Education Center (EEC)** i Beit Jala, samarbetar med skolor, myndigheter och organisationer för att öka medvetenheten om miljöfrågor och stärka unga människor i att bevara naturens resurser. EEC ser det som sitt uppdrag att skapa förutsättningar för fred genom att bevara den biologiska mångfalden, vara en resurs för allmänheten och forskare, och genom påverkansarbete kräva ekologisk rättvisa. EEC driver bland annat en botanisk trädgård med inhemska arter, flera återvinningsprojekt i skolor och en station för studier och ringmärkning av fåglar.

Ekologisk rättvisa: tillgång till naturresurser, näringsrik mat, rent vatten och hållbar försörjning.

Organisationen **Applied Research Institute Jerusalem (ARIJ)**, dokumenterar ockupationens påverkan på miljön och arbetar för att sprida kunskap om miljöfrågor i det palestinska samhället och på politisk nivå. **Canaan Center for Organic Research & Extension (CORE)** arbetar med att öka kunskapen om hållbara odlingsmetoder för att bidra till biologisk mångfald och matsäkerhet. Ett av CORE:s initiativ är att förse människor på landsbygden med bikupor och tillhandahålla utbildning om biodling.

Palestinian Environmental NGO Network – Jordens vänner Palestina, samordnar en mängd insatser av palestinska civilsamhällsorganisationer på Västbanken och i Gaza, som arbetar med att öka medvetenheten och mobilisera människor för miljö-, vatten- och klimaträttvisa.

DEN PALESTINSKA MYNDIGHETENS ANSVAR

Den palestinska myndigheten (PA) bär ett stort ansvar för klimat- och miljöfrågor och kan göra mycket mer.

Palestina har anslutit sig till flera internationella miljöavtal och det görs satsningar för att till exempel förbättra hantering av sopor och farligt avfall, satsa på förnybar energi, skydda naturresurser och öka allmänhetens kunskap om miljö- och klimatfrågor.

Det är viktiga steg på vägen. Men så länge det inte blir politiska förändringar, kommer insatserna bara att ha begränsad effektivitet. Palestinska beslutsfattare och yrkesverksamma inom miljöområdet kan i många fall inte tillämpa bästa praxis på grund av ockupationen. PA har bara begränsade möjligheter att genomdriva sina egna miljölagar i område A och B och kan inte göra det alls i område C.

Israel styr över i stort sett hela landsbygden, där israeliska bosättningar brer ut sig och där Israel tillämpar separata lagar för palestinier och israeliska medborgare. Avfall och föroreningar från bosättningarna, och så kallade säkerhetsåtgärder som militärbaser, buffertzoner, förbitartsvägar och murar, påverkar känsliga ekosystem och den biologiska mångfalden. I Gaza har blockaden och de återkommande militära attackerna förödande miljökonsekvenser.

Miljö och politik hör ihop

Klimat- och miljöfrågor har börjat väcka mer uppmärksamhet i Israel på senare år och det finns miljöaktivister som gör kopplingen mellan miljöområdet och den politiska situationen. Organisationen **EcoPeace Middle East** arbetar för ökad miljömedvetenhet genom informations- och opinionsarbete och tar i vissa sammanhang också politisk ställning. Så var fallet när Israels mur skulle dras mellan byn Battir och dess åkermark. Battir sattes upp på Unescos världsarvslista 2014, i enlighet med kriterierna för ett världsarv i fara, eftersom det bedömdes finnas risk för oåterkalleliga skador om muren byggdes där. Senare har EcoPeace engagerat sig mot en planerad industrizon nära Battir, vid den illegala bosättningen Beitar Ilit, som riskerar att förstöra och förorena det nätverk av bevattningskanaler och underjordiska vattenkällor som i hundratals år använts av palestinier för traditionellt terrassjordbruk.

Precis som i många andra länder ordnar den israeliska grenen av **Fridays For Future** klimatstrejker i protest mot beslutsfattarnas passivitet. **Strike 4 Future Israel** uttalar sig inte om ockupationen av Palestina men miljö rättvisa är grunden för protesterna och rörelsen har både israeliska och palestinska medlemmar.

PALESTINAGRUPPERNA

Palestinagrupperna i Sverige (PGS) är en ideell, partipolitiskt och religiöst obunden solidaritetsorganisation som tar ställning för det palestinska folkets rättigheter och en rättvis fred. Allt PGS arbete utgår från internationell rätt, FN-resolutioner och mänskliga rättigheter.

Palestinagrupperna bedriver informations- och påverkansarbete i Sverige och stödjer genom insamling och projektstöd från Sida/ForumCiv lokala organisationer på Västbanken, i Gaza och i palestinska flyktingläger i Libanon.

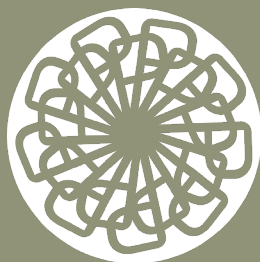
Vill du lära dig mer om miljö rättvisa i Palestina?

På palestinagrupperna.se hittar du en komplett lista över de källor som använts i den här skriften. Du kan också scanna QR-koden i hörnet.

Klimatkrisen är global och påverkar oss alla - men på olika sätt. I Palestina förvärras klimathotet av Israels långvariga militärockupation, som har så stor negativ miljöpåverkan att det finns allvarliga hot mot ekosystemen både på land och till havs.

I den här skriften tittar vi närmare på klimat- och miljöområdet och de många insatser som görs för att vända utvecklingen. Vi hoppas göra det tydligt varför en rättvis fred är absolut nödvändig = inte minst ur ett klimat- och miljöperspektiv.

**PALESTINAGRUPPERNA
I SVERIGE**